

**ВІКТОР ПЛАТОНОВИЧ ПЕТРОВ
ТА ЙОГО ПСЕВДОНІМ В. ДОМОНТОВИЧ**

Кінець п'ятдесятих—кінець шістдесятих років в історії українського мовознавства ХХ ст. був ознаменований бурхливим розвитком ономастичних чи назвознавчих студій, центром яких став Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, нині Національної Академії наук України. Очолений К.К. Цілвйком, цей напрямок власнойменних досліджень знайшов своє науково-організаційне ствердження як у створенні 1960 р. Української ономастичної комісії, так і в проведенні цілої низки конференцій, котрі хоча і відбувалися в Києві, однак фактично мали статус всесоюзних. Одним із найактивніших учасників і певною мірою навіть ідеологів цього ономастичного руху був Віктор Платонович Петров.

Дарма, що півшкільське питання «что в имени тебе моём?» було риторичним, а наука зятято шукала своєї відповіді на нього. І саме на шляхах чи півтвцях, якщо не стежках, таких шукань той, хто пише ці рядки, і зустрівся з В. Петровим — В. Домонтовичем.

Невисокий на зріст, у скромному зеленуватому костюмчику, ось він, Віктор Платонович Петров, стоїть біля вікна в коридорі Інституту археології, на першому поверсі по тодішній вулиці Кірова, будинок № 4. Я підходжу до нього, вітаюся. В.П. вмів якимось по-особливому вклонятись — не то щоб у перегин, але стримано хитнувшись усією поставою, як не робив ніхто інший. Про щось запитую і чую у відповідь: «Очевидячки...».

Оскільки сам я не носив окулярів, а В.П., здавалося, ніколи їх і не знімав, то це незвичне для мене «очевидячки» сприймалося надто предметно. В всякому разі, як би треба було підібрати якесь дружнє прізвисько для В.П., то годі було б шукати кращого.

В.П. підтримував мене, тоді ще тільки початкуючого дослідника балто-слов'янських мовно-етнічних і культурних взаємин. Принаймні двічі він люб'язно відгукнувся на моє прохання прорецензувати для вченої ради та видавництва рукописи моїх книжок: на подвійних аркушах учнівського зошита дуже чітким округлим почерком учений писав, зокрема, про значен-

ня мовних свідчень для історії підсічного землеробства.

Взагалі В.П. був притаманний широкий культурологічний підхід до мови як найважливішої дописемної пам'ятки кожного народу. Що ж до суто людських вимірів нашого знайомства, то В.П. ніколи не вказував на кілометраж відстані поміж нами, а поведився так, ніби ми в усьому стоїмо поруч. Як при розмові біля вікна в тому ж таки коридорі Інституту археології на першому поверсі Секції суспільних наук за сучасною адресою вул. М. Грушевського, 4.

Ховали В.П. сонячного червневого дня 1969 р. На громадянській панахиді, що відбувалася на першому поверсі будинку за вище вже згаданою адресою, виступив віце-президент АН УРСР академік І.К. Білоділ, який серед іншого сказав, що: «Віктор Платонович Петров забирає з собою в могилу багато таємниць, про які ми вже ніколи так і не дізнаємося».

Однак дуже показово, що хоча останній промовець був перший за рангом в Інституті мовознавства ім. О.О. Потебні (як його директор), проте жодна офіційна особа нашої установи не проводжала В.П. на місце його вічного спочинку. Ніким не організовані, цю данину шани В.П. склали тільки троє на той час молодших наукових співробітників лінгвістичної інституції — А.П. Корепанова, О.С. Стрижак та автор цих рядків.

Від тих хвилин прощання на військовій половині Лув'янівського кладовища ще й досі не звітрилися з пам'яті далеко не сквпі чоловічі сльози одного вже немолодого археолога, який говорив про В.П. як про свого найбільшого вчителя...

А потім, одразу після похоронку, самі ж по собі подалися ми втрюх на річковий вокзал, щоб там в ресторані «Прибій» в складчину пом'янути Віктора Платоновича Петрова. І дуже прикметним є те, що ні до того дня, ні після нього, хоча минуло вже три десятиріччя, — ніщо більше не збирало нас втрюх за будь-яким столом — саме в такому персональному складі!

Восени 1984 р. Інститут археології проводив невелику наукову конференцію, присвячену двом річницям життя В.П.: 90-річчю від дня народження та двадцятип'ятиріччю від дня смерті. Мене було запрошено розповісти про балтійські зацікавлення та дослідження вченого. І ось після засідання, яке проходило в початковому кварталі вулиці Володимирської, кілька учасників конференції (в тому числі і нижче підписаний), купивши в найближчому кутковому гастрономі вино, торт і цукерки, відправилися провідати вдову В.П. — Софію Федорівну, що жила на Во-

лодимиро-Либідський вулиці (в кварталі між тодішніми вулицями Червоноармійською та Горького; вхід зі двору).

Софія Федорівна чимало згадувала про свої гімназичні роки, знайомство ще з юнаками М. Зеровим, В. Петровим, одруження з першим і через багато-багато років — із другим. І, попри дуже поважний вік вдови В.П., розповідь відзначалася ясністю мислення та чіткістю викладу.

Пригадую, як хтось поцікавився, чи знала вона, що В.П. зовсім не був зрадником, а навпаки, і Софія Федорівна відповіла ствердно: мовляв, одного разу приходив один чоловік, який розпитував про її статки, після чого вона отримувала певну допомогу... І ще одне. Не пам'ятаю, в зв'язку з чим, але вдова В.П. навела слова Ніколо Паганіні, що начебто гідний жалю той народ, в якого національним музичним інструментом є гармошка... Зливований, я спитав її, звідки вона таке взяла, на що Софія Федорівна відповіла, що сама це вичитала в Паганіні...

Разом із тим, скільки ми чи то разом, чи то кожний окремо не займалися проблемами дослідження власних назв, а Віктор Платонович Петров все ж залишив для нас і ще одну нерозгадану таємницю, цього разу ономастичну — свій літературний псевдонім — В. Домонтович.

Так, 1970 р. в своїй книжці «Балтійські роличі слов'ян» (як і в її литовській версії 1983 р.) автор цих спогадів звертав увагу на те, що В.П. в своїх наукових доповідях і публікаціях 60-х рр. настійно порувшував проблему балтійських елементів в річкових назвах України. Це з одного боку. Але ж з другого, ще в 1920-х рр. він же, В.П. Петров, виступаючи як прозаїк, підписувався псевдонімом В. Домонтович (порівняймо литовське — Daumantas)! Отже, коло замкнулося. Та що означає ця балтійська хронологічна «оправа» літературних і наукових пошуків В. Петрова — В. Домонтовича?

Ще в 1914 р. журнал «Русский филологический вестник» (Т. LXXII, С. 191) в серії словникових статей «Словяно-балтийские этимологии», що належала перу засновника литовського мовознавства К. Буги, опублікував як приклад тлумачення литовського особового імені: Daugmantas і Daumantas (m из gm) «много мутяший» (польськ.) Wielemat. Власне кажучи, саме другий литовський варіант Daumantas і ліг в основу псевдоніма Домонтович.

Тож постає питання, чи було вже відомо В. Петрову буквально не значення балтійського антропоніма на час вибору письменни-

ком свого літературного імені? Якби йшлося не про 20-ті, а про 60-ті роки, коли ми маємо незаперечні свідчення про активне дослідження українським ученим матеріалів балтійських мов, то наша відповідь була б однозначно ствердною. Однак у нашому випадку, коли поява псевдоніма В. Домонтович датветься 20-ми роками, поставлене питання залишається відкритим.

Повністю усвідомлюваний вибір В.П. Петровим псевдоніма Домонтович, із огляду на внутрішню семантичну форму цього імені («много мутящий» — див. вище), безперечно, мав би полемічний характер. Однак, за відсутності виразних доказів на користь такої тези, доводиться розглядати інші можливості пояснення.

У своїй книжці «Балтосеверославянские языковые связи» (1976) ми вже звертали увагу на те, що під 1536 р. у пам'ятках згадується Домонтове село (тепер Домантово, село Золотоніського р-ну Черкаської обл. України) і що, очевидно, саме від назви села походять і антропоніми Иванъ Домонтовещъ та Япъко Домонътовещъ, занотовані в «Реєстрі Війська Запорозького», 1949 р.

Отже, вкорінений в українські власні назви ще в XIV–XVII ст., вже засвоєний литовський антропонім Домонт цілком міг стати вихідною основою для утворення В.П. Петровим свого літературного псевдоніма В. Домонтович.

Вперше опубліковано у виданні: В. Домонтович. Без ґрнти. — К.: Гелікон, 2000. — С. 514–516).